

BUITEN

29^E JAARGANG N^O. 10

ZATERDAG 9 MAART 1935

HET STADHUIS TE BAMBERG IN BEIEREN, GEBOUWD OMSTREEKS 1750

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT	INHOUD
HET STADHUIS TE BAMBERG IN BEIEREN. GEBOUWD OMSTREEKS 1750 (ILL.)	BLZ. 109
GADJAH DE SOLITAIR DOOR W. BAERVELDT	BLZ. 110—111. 119—120
LA TURBIE EN DE GRANDE CORNICHE (GELIL.) DOOR DIRK L. BROEDER	112—114
SPOREN DER DIEREN IN HET VELD (GEÏLL.). (II) DOOR H. J. V. SODY	BLZ. 113—115
EENJARIGE PAPAVERS VOOR DEN LIEFHEBBERSTUIN (GEÏLL.) DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 115—117
DE PAPIER-WATERMOLEN IN HET NEDERLANDSCHE OPENLUCHTMUSEUM TE ARNHEM (GEÏLL.) DOOR ELIZABETH VAN ERVEN DOREN	BLZ. 117—120
UIT TESSINO DOOR S. G. S.	BLZ. 119
EEN ORAKIL-BLOEMPJE DOOR F. W. DRIJVER	BLZ. 120
NAZARETH AAN DEN VOET VAN DEN BEEG TABOR (ILL.)	BLZ. 120

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, is verboden.

Gadjah de Solitair

DOOR W. BAERVELDT

ALS een grauwe schaduw in het schemerduister van het oerwoud, de contouren van het geweldige lichaam vervagend in het gebladerte van het onderbosch, stond Gadjah tegen een boom geleund zijn digestie-slaapje te doen. ☼ De tot op wel veertig schreden hoorbare verterings-geluiden bewezen hoe stevig hij 's nachts gefou-rageerd had. Djangong (mais) en obie (knollen) uit de voedings-gewassenaanplant van de nabije onderneming, jonge loten van de Rambong Merah (*Ficus Elastica*) der oude verwaarloosde en verlaten ontginning, wat sappige spruiten uit het bamboebosch langs den kamponggrand, met als dessert een hapje malsch gras en zoetige Glagga (wild suikerriet)-stengels, op den terugweg aan den rivieroever geplukt, hadden zijn, zelfs voor den kieskeurigen olifant, verleidelijk menu gevormd. En kieskeurig was Gadjah, want ach, lekker eten, drommen van vervlogen geluk en zoo nu en dan eens in een vlaag van kille woede iets vernielen, waren wel de eenige genoegens die hem, den uitgestootene, restten. ☼ Geen spier van den massalen, door de machtige kolommen der gestrekte pooten gedragen romp bewoog, slechts zijn ooren waaierden automatisch heen en weer, steeds heen en weer, in een nooit veranderend tempo. Zoo hield hij zich ook in den slaap vliegen en andere insecten uit oog- en oorholten. Op zijn romp had hij weinig of geen last van deze jungle-pest; daarvoor had hij zich 's ochtends rug en flanken met een dunne brei van modder en water bespoten; eenmaal droog werd dat papje tot een dun, hard laagje, waar geen vlieg of horzel doorheen kon steken. Nu en dan bewoog de kolos even den slurf, als wilde hij hem heffen, want Gadjah droomde, droomde van dien mooien tijd, nu vele moessons geleden, toen hij, de sterkste bul van de kudde, den scepter zwaaide over zijn ruim zestig volgelingen, den tijd toen de jonge wijfjes naar zijn gunst dongen en geen andere stier het durfde wagen hem zijn in vele duels bevochten leiderschap te betwisten. Dien tijd, toen hij zijn kudde leidde, door het gebergte in den natten moesson, naar de vochtige wouden van de laagvlakte in de droge maanden. Door die wouden en moerassen, toen nog ongeschonden door de groote troepen menschwezens, die later kwamen en groote uitgestrektheden bosch omwierpen, alleen om den grond om te wroeten en er dan weer ontelbaar veel jonge boompjes te planten, allemaal in nette, schier eindelooze rijen. Wel waren er ver verspreid nederzettingen van kleine kudden dier twee-voeters, maar veel bosch hadden die niet vernield, bovendien waren ze wel nuttig ook, want op de open plekken plantten ze paddie (rijst) en djagong of

obie en daar at je dan al langs trekkend je buik van vol. De menschwezens maakten dan soms wel veel lawaai, maar konden toch niets doen. Alleen moest je oppassen als je in de buurt van hun nederzettingen kwam, want ze groeven wel (heel gemeen) diepe kuilen, die ze weer met takken, gras en aarde bedekten en als je in zoo'n kuil viel, kon je er niet meer uit, ook al stond er, zooals echter meestal wel het geval was, geen scherp aangepunte boomstam in. Maar als je een beetje oplette, kon je altijd wel ruiken waar de menschwezens bezig geweest waren en de kuilen ontwijken. Het waren dan ook meestal eigenwijze jonge dieren, die in zoo'n kuil vielen, ☼ Gadjah droomde dikwijls van zijn vroegere glorie en als hij dan wakker werd en de koude werkelijkheid drong tot hem door, dat hij alleen was, altijd alleen, uitgestooten, gehem door, dat zijn soortgenooten, dan vlamde gramschap in schuw door zijn soortgenooten, dan vlamde gramschap in hem op en flikkerden zijn kleine oogen kwaadaardig. Dan was het niet goed Gadjah tegen te komen, dan viel hij al wat levend was aan, om het te vertrappen en er zijn woede op te koelen. Soms, als hij zoo eenzaam door de bosschen trok, welke er in zijn ziel iets op, iets dat hij niet uiten kon, maar dat zwol en zwol tot eindelijk een uitbarsting volgde. Dan schetterde zijn schrille woede-trompet door het woud en vernielde hij in razernij alles wat binnen zijn bereik kwam. Als een tornado raasde hij dan door het bosch, takken af-rukkend, boompjes brekend, struiken ontwortelend, tot hij, uitgeput, weer kalmeerde. Rottanzokers of visschers die hem zoo hoorden, fluisterden, „Gadjah toengal” (solitair) en zochten stil een goed heen komen. Hoe kwam Gadjah zoo alleen, waarom was hij uitgestooten? Om dat te weten moeten we veertig en meer jaren terug, terug naar den tijd toen nog geen mensch Gadjah had kwaad gedaan, want, zooals van haast alle kwaad dat den wilden dieren overkomt de mensch de directe of indirecte oorzaak is, was ook de mensch de aanleidende oorzaak van Gadjahs val. ☼ Op een laag heuvel tje aan den rand van een tebassan (open gekapt stuk bosch terrein) staat, bijna roerloos als een standbeeld van grijs graniet, een geweldige olifanten-bul, de lange slanke stoot-tanden met glanzend in de schuine stralen der ondergaande zon. Nauwkeurig verkent hij het terrein, hij, Gadjah, de leider. Nu en dan heft hij den slurf, lucht nemend om ver-waaiing te kunnen krijgen van mogelijke verborgen vijanden, maar geen onraad kan hij ontdekken in de met paddie be-plante ontginning. Nog even staat hij onbewegelijk rond te spieden, dan, met een ruk, keert hij zich om en verdwijnt in het bosch, geruischloos als een schim. Een korte pooze blijft het nog stil, tot plotseling snerpnd getrompetter door het bosch schalt, geruisch van bladeren en struiken, takken kraken, jonge opslag knapt af, de bodem dreunt dof, Als een lawine stormt de kudde het bosch uit, de ladang (rijstvelden) in. Slurven geheven, slurven rechtuit gestrekt, flapperende ooren, wijd uitstaande ooren, een gekriemel van olifanten. In alle grootten zijn zij daar, volwassen kanjers, halfwas dieren zoo groot als een buffel en kleine jongkies, niet grooter dan een kalf, me-rennend tusschen de pooten der moeder-dieren. Bij de rijpende paddie gekomen ontplooit de kudde zich. Slechts één blijft aan den boschrand achter, op het lage heuveltje staat weer, roerloos als een standbeeld, Gadjah de hoeder, wakend over zijn kudde. ☼ De kudde graast, lekker is die sappige, half-rijpe paddie; met den slurf wordt een bos paddie gepakt en uitgerukt, halm, plant, wortel en al, dan wordt goed geschud, de aarde van de wortels en eventuele mieren van de halmen—want mieren zijn vervelend, die bijten in doodsangst in den zachten binnenkant van de lippen of klimmen op naar je oogen. Even kijken of alle aarde van de wordels is, even narschudden en dan hap naar binnen. Nieuwe slurfvol, weer dier de ouderen voor de voeten, een tik met den slurf, niet te hard, maar toch raak genoeg om op honderd tree hoorbaar te zijn, doet den jongen snuiter verschrikt opzij springen. Als Gadjah zijn volkje zoo rustig bezig ziet, neemt hij er ook zijn gemak van en gaat liggen. ☼ Dit was voor Daoed en Akib, twee jagers van den sultan, die een paar honderd meter benedenwinds van Gadjah in den boschrand verscholen lagen, het sein om tot den aanval over te gaan. Het lange geweer van inlandsch maaksel in de hand, gleden ze onhoorbaar als slangen door het kreupelhout. Nader, steeds nader slopen zij, vijftig pas, heel voorzichtig, twintig pas, langzaam hieven zij het geweer. Had Gadjah hen gehoord, was het instinct? Juist toen Daoed den trekker overhaalde, de vuursteen het kruit in de pan deed ontvlammen, sprong Gadjah

op. De tinnen kogel, die het kniegewricht van den voorpoot had moeten verbrijzelen, miste zijn doel en trof te hoog den rechter achterpoot. Het schot van Akib, bedoeld voor even achter het blad, faalde eveneens en drong Gadjah in de flank. Ontzet door de knallen en de verlammeende pijn, bleef Gadjah een oogenblik beduusd staan. Deze aarzeling redde den jagers het leven, ze konden nog net wegglippen, vóór Gadjah de kruitdamp-wolk aannam (aanviel). Niets vindend dan stinkende rook, die hem in de gevoelige reukorganen drong en belette verwaaiing van zijn belagers te krijgen, keerde Gadjah terug om te zien wat er met zijn kudde gebeurde. De kudde had zich, verschrikt door het onbekende geluid der schoten, verzameld en rende als een compacte massa, het oude spoor volgend, op het bosch aan. Gadjah bleef staan tot de laatste dieren hem voorbij waren, toen vluchtte ook hij moeizaam het veilige woud in. De eerste paar honderd meter was de vlucht-richting der dieren nog duidelijk te bepalen door het geluid van brekende takken en struiken, toen bedaarde de paniek en de kudde vlood onhoorbaar verder. Pijnlijk, een zwaar zweetspoor achterlatend, sleepte Gadjah zich in de achterhoede voort. Gewond of niet, zijn plicht was, tusschen de kudde en het onbekende gevaar achter haar in te blijven. Uren trokken ze voort, tot ze bij een groote Paja (moeras), waar veel lekkere planten groeiden, kwamen en hun gestoorden maaltijd konden voortzetten. Gadjah at niet, maar liep het moeras in, waar hij zich het brandende lichaam kon koelen; in den zachten modder ging hij liggen, zoodat de leempap als een verkoelende pleister zijn wonden kon dichten en het bloeden stelpen. Ook zou die klei, eenmaal droog, een harde korst vormen en de vliegen en horzels beletten bij de wonden te komen om er hun eieren in te leggen of ze te infecteeren. De rest van dien nacht en een deel van den volgenden dag bleef Gadjah in het heelede modderbad, tot hij weer gestoord werd. ☼ Daoed en Akib waren, nadat de kudde gevlucht was, terug gekeerd om hun in doodsangst weggegoorpen geweren te halen. Ze stietten op het overvloedige zweet-spoor, door Gadjah achter gelaten, en denkend dat ze hem veel zwaarder verwond hadden dan in werkelijkheid het geval was, besloten ze den volgenden ochtend het spoor op te nemen, hopen de Gadjah dood of stervend in het wondbed aan te treffen. ☼ Al vroeg gingen ze op pad, het spoor was makkelijk te volgen, zoodat ze snel vooruit kwamen. Toen ze als ervaren spoorzoekers merkten dicht bij de kudde te zijn, werden ze voorzichtiger. Wind was er niet, daar hoefden ze dus geen rekening mee te houden; geruischloos, steeds het zweetspoor, hier een druppeltje, daar een veeg bloed op een blad, volgend, slopen ze langzaam verder. Ze waren geen twintig meter meer af van de plek waar Gadjah lag, toen een verraderlijk windzuchtje Gadjah den stank van verbrand kruit (welke inlander maakt ooit zijn geweer schoon?) vermengd met den lichaamsgeur van menschwezens toevoerde. Bijna iedere olifant zou nu stil gevlucht zijn. Gadjah was de uitzondering op den regel. Snel kwam hij overeind, hief luchtnemend den slurf, om precies te bepalen waar zijn belagers waren, en stormde toen als een locomotief op hen los. De jagers hoorden hem, maar konden door het dichte gewirwar van struiken en rottan den woedenden olifant niet bijtijds zien, laat staan hem door een doodelijk schot stoppen. Reeds was Gadjah boven op hen. Wel schoot Akib nog, maar de kogel, wel verre van Gadjah te vellen, maakte hem zoo mogelijk nog razender, door hem aan den kop te schampen. Vóór ook Daoed kon schieten, smakte Gadjah hem tegen den grond, het geweer vloog een eind door de lucht, sloeg tegen een boom en ging door den schok af. Dit was Akibs geluk, want Gadjah stortte zich op den rookwolk; geen anderen vijand dan het geweer vindend, wilde hij er zijn woede op koelen, merkte echter met iets niet-leevens te doen te hebben en liet het liggen. Hij zocht nu het andere menschwezen dat hij gezien had, maar Akib had van de gelegenheid gebruik gemaakt en was, zijn nutteloos, leeggeschoten geweer wegwerpend, gevlucht, rennend voor zijn leven. Na nog wat zoekend rondgelopen te hebben, keerde Gadjah terug naar waar Daoed bewusteloos neer lag, hij berook hem nog eens, dan bedaarde en voorzichtig, plaatste hij een voorpoot op Daoeds borst, heel zacht alsof hij hem aaide, maar toen Gadjah zijn poot terug trok, was Daoed dood. ☼ Zoo leerde Gadjah menschwezens en vuurstokken met elkaar in verband brengen en . . . ze haten, met haat die steeds feller zou worden naarmate hij meer met hen in aanraking kwam. ☼ Na met zijn vijanden afgerekend te hebben, trok Gadjah

de op het geluid der schoten gevluchte kudde achterna. Toen hij ze gevonden had, zocht hij zich weer een geschikt wondbed, waar hij dagen lang in bleef, niets etend, slechts af en toe wat drinkend. De kudde bleef in de buurt wat rond trekken, want een gewonden kuddegenoot achterlaten is, tenzij er ernstig gevaar dreigt, tegen de code. ☼ Intusschen had een jongere, zeer sterke bul de leiding genomen en dit beviel hem zoo goed, dat hij, toen Gadjah eindelijk bij de kudde terug kwam, zijn plaats niet zonder meer wilde afstaan. Een duel was onvermijdelijk. Gadjah, hoewel door bloedverlies en vasten verzwakt, was een te ervaren vechter om het onderspit te delven, het gelukte hem zijn rivaal tegen den grond te drukken en zwaar te verwonden. Door de uiterste krachtsinspanning deden zijn nauwelijks geheelde wonden hem felle pijn, zoo'n pijn, dat hij er dol van werd; het was als knapte iets in zijn hersens. Insteede van, zooals gebruikelijk, zijn verslagen tegenstander gelegenheid tot vluchten te geven, viel hij weer op hem aan en begroef zijn beide meter lange stoottanden als ivoren dolken in het lichaam van zijn slachtoffer, nog eens en nog eens, tot alle leven geweken was. De kudde keek bij dezen titanenkamp werkeloos toe; bij een strijd om het leiderschap tusschen beide komen, was nu eenmaal taboe. ☼ Zoo hernam Gadjah de heerschappij over zijn kudde. Zijn wonden genazen goed, alleen waren de spieren van zijn rechter achterpoot bij het lidteken wat samengetrokken, zoodat hij dien poot iets gedraaid bleef neerzetten, een gewoonte die maakte dat zijn prent altijd te herkennen bleef. Gadjah werd weer sterk en dik, maar wat niet genas, was dat „iets", dat in zijn hersens geknapt was, zijn humeur bleef slecht, ja verslechterde mettertijd en dit werd zijn ongeluk. Op een keer dat hij weereen booze bui had, liep een jong kalf hem voor de voeten: inplaats van het met een zachten tik te vermanen, liet hij zijn slurf met volle kracht op het kleine dier neer komen en zette het van angst piepende diertje nog na ook. Het moederdier schoot haar kind te hulp, botste ruw tegen Gadjah op, pogend hem op zijde te duwen. En nu schond Gadjah de aloude Jungle-wet, een wet zelfs door den mensch nog vaag erkend, de wet dat geen mannelijk dier ooit een vrouwtje van zijn soort ernstig kwaad zal doen. Ziedend van drift nam hij de koe op zijn stoottanden, boorde ze haar in de flank. Hiermede was zijn vonnis geveld; de kudde, die kalm had toegekeken toen hij zijn mededinger naar het leiderschap doodde, liep te hoop, de moederdieren om hun jongen te beschermen, de stieren om Gadjah aan te vallen. ☼ Gadjah, hoe sterk ook, kon tegen die overmacht niet op, half dood, murw geslagen en bloedend uit een half dozijn stootwonden, vluchtte hij weg, de eenzaamheid in. ☼ Zoo begon dan Gadjahs ballingschap. De eerste dagen bracht hij in het wondbed door, want in dien laatsten wanhopigen strijd was hij leelijk toetgekeld. Toen hij zich weer wat beter voelde, dwaalde hij een tijdje doelloos rond, tot de eenzaamheid hem te machtig werd en hij de kudde achterna trok om zich weer bij haar aan te sluiten. Hoe dat in zijn werk moest gaan, hierover piekerde hij niet; evenals de mensch dat doet, bleef hij hopen, ook tegen beter weten in, want Gadjah wist heel goed wat zijn misdaad was en welke straf er op stond. Hij vond de kudde ook, maar de onverbiddelijke Jungle-wet kent geen genade en haar eenige hooger beroep is de dood. Weer liepen zijn vroegere volgelingen te hoop en weer moest de verstooteling smadelijk den aftocht blazen. Door zijn onweerstaanbaar verlangen gedreven, probeerde hij het nog een paar maal, maar steeds met hetzelfde gevolg. Hij zocht nu andere kudden op, maar ook die schenen van zijn vonnis te weten: waar hij zich maar vertoonde, direct groeften wijffjes en jongen te samen en kwamen de bullen op hem af. Na telkens en telkens weer verjaagd te zijn, gaf Gadjah het op en begon zijn omzwervingen. Zijn ongedurige, bittere geest dreef hem voort, steeds voort, van de Wampoe naar de bergen, van de bergen naar de Lapan, van de Lapan naar de Batang Serangan en van daar weer naar de Wampoe. Nu eens verscheen hij hier, dan daar, nergens bleef hij lang; was er volop en makkelijk voedsel te vinden, dan bleef hij wel eens een paar dagen in den omtrek hangen, maar trok dan toch weer verder. Meer dan vier maal tien jaren zwierf hij nu al rond, veel zag hij in zijn gebied veranderen, veel wat hem hinderde; ach, eigenlijk hinderde alles hem de laatste jaren. Hij zag de eerste groote kudden menschwezens komen en hun massawoningen bouwen, vanwaar ze iederen ochtend uitzwermden.

(Slot op blz. 119)

MONTE CARLO, GEZIEN VAN CAP MARTIN

LA TURBIE EN DE GRANDE CORNICHE

DOOR DIRK L. BROEDER

DRIE groote wegen verbinden Nice met Menton: de Petite Corniche, de Moyenne Corniche en ten slotte de Grande Corniche, doch ik weet heusch niet aan welken ik den voorkeur zou geven voor het geval ik kiezen moest. ☒ De oude Petite Corniche, ook wel Corniche du Littoral genoemd, is aldus bekend, niet omdat ze de kortste weg zou zijn, want de Moyenne Corniche is korter, doch omdat ze het laagst gelegen is, en leidt van de haven van Nice naar de promenade van Menton, bijna onafgebroken langs de kust der blauwe zee, behalve waar ze het schiereiland van Cap Ferrat afsnijdt en Cap Martin eveneens elimineert. ☒ Trapsgewijze volgt dan de Moyenne Corniche, iets korter, zooals we zagen, doch zóó intens schilderachtig als maar zijn kan, want aardige dorpjes trekt men voorbij, waaronder Eze wel de kroon spant. Eze, dat een opeenstapeling is van lichtgekleurde huisjes met steenroode daakjes. Nauwe, haast Napolitaansche, straatjes kronkelen naar den top van den heuvel, die bekroond wordt door de schilderachtige slotruïnes van het oude Château d'Eze, dat bijna vier honderd meter boven die schitterende blauwe zee over zijn dagen van grootheid mijmert. Uitgestorven is dat dorpje niet, doch het leven concentreert zich onder aan den heuvelvoet, waar de jeunesse dorée en de vieillards sociëteit houden. ☒ Eenvoudig zijn die dorpelingen van Eze, o, zóó eenvoudig. Kinderen van een warm land, och, ze hebben niet veel nodig: een voordeur, die tevens mede dienst doet als raam, een plavuizen vloer, een tafel met een stoel of wat en klaar ben je. Alleen de pastoorswoning is wat weelderiger en, al zijn ook de huizekes schilderachtig, tevens kunstzinniger. Rustig, aan het einde van een impasse, ligt daar de enkele vierkante meters groote, met flinke steenen geplaveide voorhof achter het kunstig gesmeede poortje. Een heilige stilte heerscht op dit hofje met zijn aardigen ronden regenbak en zijn bengelenden putaker. Een eerwaardig grijs hoofd vertoont zich voor een der getraliede vensters, glimlacht en verdwijnt weer. Eze slaapt door de eeuwen heen. ☒ Nog hooger — drie-, vier-, bijna vijfhon-

derd meter soms — loopt de Grande Corniche, een der mooiste wegen van de Fransche Riviera, en biedt ons onvergetelijke vergezichten. Reeds bij het verlaten van Nice stijgen we spoedig ver boven den Paillon, die grauwig-grijs zijn weg naar zee baant. Nice ligt daar links van ons alsof we het uit een vliegtuig zagen, zacht opkruipend tegen de heuvels van Cimiez. Dan maken we plotseling een scherpe bocht om den Mont Gros, en verdwenen is de stad: ze heeft plaats gemaakt voor een uitgestrekt stuk natuurschoon met kleurige panorama's. ☒ Bochtig is deze weg, heel bochtig soms, hetgeen steeds nieuwe en grootere verrassingen met zich meebrengt. Daar links kijken we op tegen de steile hellingen van den Mont Fourche en den Mont Pacanaille, die beide bijna zeshonderd meter boven die van zon hel blinkende zee verrijzen. Rechts zien we het grillig gevormde, met donker geboomte begroeide schiereiland van Cap Ferrat, rondom welks brokkelige kusten de Middellandsche Zee een parelsnoer van sneeuw witte branding heeft gehangen. Aan het begin van die landengte ligt te eener zijde het lieflijke plaatsje Beaulieu, door zijn verrukkelijk klimaat ook wel Petite Afrique genaamd, terwijl aan den anderen kant ons oog over Villefranche glijdt, een van Marianne's oorlogshavens, in de schaduw van den Mont Boron. En vóór ons, eenzaam en verlaten, troont het onvergetelijke Eze op zijn heuvel. ☒ Steeds langs een mooien, gladde weg, die zich als een richel vastklemt aan den bergwand waaruit hij geboren is, bereiken wij ten slotte het dorpje La Turbie op bijna vijfhonderd meter hoogte, tusschen den Mont de Bataille en de Tête de Chien, waar eens de beslissende slag tusschen de Romeinsche legioenen en de Ligurische gestreden tusschen de vreemde indringers en de vrijheidlievende bergbewoners, doch eindelijk moesten de schier onoverwinnelijke rotsvestingen het opgeven en den adelaar als haar meester erkennen. ☒ Doch de eeuwen hebben de herinneringen aan deze veelbewogen tijden grootendeels vervaagd, ja, zelfs uitgewischt, en slechts hier en daar wijst een naam

BEAULIEU EN ST. JEAN (CAP FERRAT)

nog op de wanhopige gevechten der bergbewoners en de overwinningen der Caesars. ☼ Maar te La Turbie is deze herinnering vereeuwigd. Het dorp, gezien van de Grande Corniche, hangt als een klit aan den Tour d'Auguste der Romeinen, die majestueus op een der hoogste punten van den heuvel nog heden ten dage in al zijn vervallen schoonheid en teere verfijning den roem van zijn bouwer uitbazuint door de woeste bergen, langs de kwistig begroeiide berghellingen en over de azuren zee. Als een trotsche, grijze overwinnaar staat de toren van Augustus daar nog op zijn slanke zuilen en waakt over La Turbie en den heuvel waarop hij gebouwd is. ☼ Diep beneden ons ligt het vorstendom Monaco, dat feitelijk niets anders is dan een driedeelige stad: Monaco, waar de hooge, breede muren, die het prinselijk park der Grimaldi's omsluiten, als uit een wondertuin verrijzen, waar de regelmatige tinnen van het paleis blank afsteken tegen de kleurige omgeving, waar de lichte façade van het befaamde oceanografische museum omkranst wordt door de diep blauwe zee. Daar, op den tweeden heuvel, ligt Monte Carlo, een massa huizen en groote hôtels, waaruit de feeëriekke, doch ietwat bizarre, torens van het wereldberoemde casino zich afteekenen tegen den gezichtseinder. En als een trait d'union, met haar twee witte havenmuren, ligt La Condamine, het Monagaskisch haventje, te blakeren in de warme zon. ☼ Verder gaat onze weg met geweldige kronkelingen naar Roquebrune en zakt dan met een groote helling af naar Cap Martin, om zich op te lossen in de lange boulevards van Menton. ☼ Ongaarne zal men zich onttrekken aan de charme van La Turbie, aan de bekoring, die van haar trapsgewijs oplopende straatjes uitgaat, aan de hoorbare stilte, die daar onder die poortachtige doorgangen heerscht, aan de sfeer van heilige rust en vrede, die in dat mooie, naar wierook riekend kerkje hangt en aan die uitzonderlijk schoone ligging, een vreemde aaneenschakeling van grootsheid en eenvoud, die La Turbie en haar tweelingzuster Eze tot het schitterendste juweelpaar van de Fransche Riviera maken.

SPOREN DER DIEREN IN HET VELD

DOOR H. J. V. SODY

(II)

ZOOALS in het eerste artikel reeds werd gezegd, is er, om een sporenkenner te worden, een ruime voorstudie noodig! ☼ Het is zeker niet mogelijk alles, wat die voorstudie moet omvatten, hier zoo maar even in het kort uiteen te zetten! We kunnen slechts een paar hoofdpunten noemen. ☼ Ten eerste moet men zich natuurlijk een grondig overzicht verschaffen van alle diersoorten, die in de streek voorkomen en die dus bij mogelijkheid voor het achterlaten van een aangetroffen spoor in aanmerking

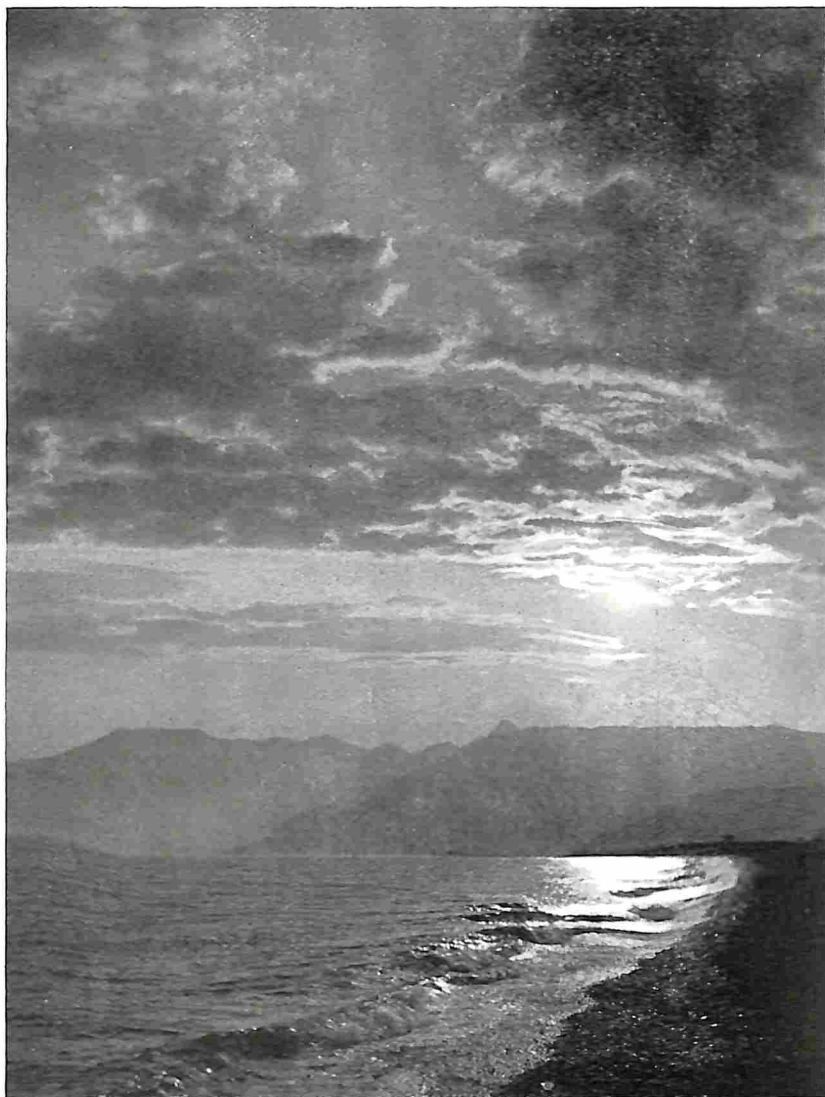
zouden kunnen komen. Bepaalt men zich tot de grootere zoogdieren, dan is het lijstje der in aanmerking komenden stellig nooit erg lang. Wil men echter ook op het kleinere gedierte (loewak, rassé, garangan, boschkat, otter, zonnedas, stinkdas, enz., om alléén maar eens enkele gewone soorten onder de kleinere roofdieren te noemen) letten, dan kan het opmaken van het „plaatselijke fauna"-lijstje op zichzelf reeds een vrij véél omvattend werkje worden. Verder moet men ook de huisdieren (geiten, schapen, honden, katten, sapi's, karbouwen) in zijn studie betrekken. Hoe vaak wil niet de onervaren jager een geitenspoor op een buitenweggetje aanzien voor dat van een kidang (kleine hertensoort), misschien

DORPSSTRAAT IN LA TURBIE AAN DE GRANDE CORNICHE

zelfs een karbouwenspoor voor dat van een banteng, enz. ☼ Van al deze diersoorten moet men dan een zekere morphologische kennis bezitten — op welke wijze die dan ook verkregen moge worden! Uiteraard moet ons zéér nauwkeurig bekend zijn de bouw (vorm) van de pooten (nagels, hoeven, voetballen). Dit is een zeer groote hoofdzaak en het is vooral op dit punt, dat onze hierbij gaande illustraties betrekking hebben. Maar ook een zekere kennis van den bouw van het gehéele lichaam is van onmisbaar nut! Zoo bijvoorbeeld de verhouding van de lengte der pooten tot de lengte van het lichaam! Wij moeten de dieren in dit opzicht zelfs in drie groepen verdeelen: a. de „normale”, dat wil zeggen: met lange pooten, vóór en achter ongeveer gelijk lang. Voorbeeld: hert, ook nog varken, kat. ☼ b. dieren met, in verhouding tot de lichaamslengte, zeer korte pooten. Voorbeeld: loewak, rassé, otter. ☼ c. dieren met korte vóór- en lange achterpooten. Voorbeeld: haas, eekhoorn (knaagdieren in het algemeen). ☼ Het zal den leek reeds bij deze enkele woorden duidelijk zijn, dat deze groepen van dieren elk hun eigen spoor (opeenvolging der prenten) vertoonen! Een dier uit de eerste groep bijvoorbeeld zet in den gewonen stap zijn achterpooten ongeveer juist óp de prenten, die door de voorpooten worden achtergelaten. Een dier van de tweede groep zet zijn achterpooten neer een eindje achter de prenten der voorpooten. Dit is zeer begrijpelijk! Het mooiste voorbeeld van een dier uit de tweede groep is wel de zéér kortpootige otter. Deze zet zijn linkerachterpoot zoo ver achter de linkervoorprent, dat de voorwaartsche afstand tusschen twee achtereenvolgende voorprenten (links en rechts) juist gehalveerd wordt. ☼ Een dier uit de derde groep vertoont natuurlijk weer een geheel ander spoorbeeld. Ter verduidelijking geven we hier slechts een afbeelding van het spoor van den haas (zie blz. 115 links onderaan), waarover straks nog even nader. ☼ Een derde zeer belangrijke kwestie, waarvan men grondig op de hoogte moet zijn, is die van de gangsoorten der dieren. ☼ Een ieder weet, dat een paard kan

„stappen”, „draven” en „galoppeeren”. Dit zijn dan ook in het algemeen de drie hoofdgangsoorten (er komen nog wel een paar onder-soorten bij; men denke slechts aan de kwesties van den linker- en den rechtergalop en van den telgang!). Niet elk dier vertoont intusschen al deze drie gangsoorten. Zoo kent de olifant geen galop, het konijn kent (afgezien van zijn half kruipend voortbewegen tijdens het laveien) geen anderen gangvorm dan die met springen, dus een soort galop. De kortpootige dieren, boven in de tweede groep gerangschikt, kennen niet of nauwelijks den draf, maar gaan van den stap direct over in de galop, hier liever te noemen: springen of vluchten). ☼ Deze drie gangsoorten geven principieel zeer verschillende sporen en men moet natuurlijk aan dit spoorbeeld direct kunnen uitmaken welken gang het dier had toen het hier passeerde. ☼ Wie de drie genoemde gangsoorten wil bestudeeren, beginne daarmee bij het paard. Hij zal aldra merken, dat een stappend paard zijn vier pooten achter elkaar (in tijdelijken zin!) neerzet, te weten: 1. links-voor, 2. rechts-achter, 3. rechts-voor, 4. links-achter: vervolgens weer: 1. links-voor, etc. Men hóórt dan ook duidelijk telkens vier achtereenvolgende hoefslagen op den grond! ☼ Een dravend paard verzet zijn vier pooten in twee tempo's: 1. tegelijk links-voor en rechts-achter, 2. tegelijk rechts-voor en links-achter. Men hoort hier dan ook slechts twee hoefslagen. ☼ Een galoppevend paard doet weer anders. Met de achterpooten zet het dier zich af voor elken „sprong”. Deze beide pooten gaan tezamen (tegelijk) delucht in en komen straks ook weer tezamen (tegelijk) en ongeveer naast elkaar op den grond terug. De vóórpooten dienen om na elken sprong het dier op te vangen. Deze voorpooten worden nu meer achter elkaar (zowel in plaatselijken als in tijdelijken zin) neergezet. (Dit is alleen reeds te verklaren als nuttig voor een goede schokbreking bij het opvangen van het geheel, na elken sprong). Men luistere nu weer naar een galoppevend paard, waarbij men dan duidelijk telkens series van drie achtereenvolgende hoefslagen zal hooren. (En het is ook in dit verband, dat

LA TURBIE EN DE GRANDE CORNICHE. ZONSONDERGANG AAN ZEE BIJ BEAULIEU

DE HAVEN VAN ST. JEAN MET GEZICHT OP BEAULIEU

VOOR- EN ACHTERPRENT VAN DE BOSCHKAT (FELIS BENGALENSIS JAVANENSIS)

der gangsoorten opmerken. We kunnen met behulp van het voorgaande nu reeds leeren om te onderscheiden: de diersoort en de snelheid van zijn voortbewegen. Leef-tijd en geslacht zijn bij sommige soorten ook vrij gemakkelijk af te lezen uit de prenten. De leeftijd natuurlijk allereerst uit de grootte, het geslacht, behalve ook uit die grootte, tevens uit den vorm der prenten, het meer of minder toegespitst zijn der voorpunten bij het hert, het meer of minder tegen elkaar aangedrukt zijn der beide afzonderlijke hoeven, het meer of minder zijwaarts wijzen der afzonderlijke prenten, de zijdeling-sche afstand der prenten van een door het midden gaande „as” af in de richting van de voortbeweging, enz. Dat dan verder een mannelijk hert in den bronst-tijd, een vrouwelijk hert, dat drachtig is, dit demonstreeren door eigenaardigheden in hun spoor, laat zich direct hooren (zoo bijvoorbeeld zet het mannelijk hert in den bronsttijd zijn achterpooten niet juist op de prenten der voorpooten, maar een we-nig aan den buitenkant er náást!) Dat men den „gemoedstoestand” van het dier kan opmaken uit de al of niet regelmatige wijze, waarop het spoor verloopt, uit het feit, dat al of niet hier en daar gepauzeerd is om wat te grazen, is duidelijk. Dat er „teekens” zijn, die aangeven, hoe oud of versch een gevonden spoor is, behoeft nauwelijks verklaring. Zeer belangrijk kan hierbij zijn de toestand van aan te treffen mest, van „nog warm” af (te constateeren door vingerinsteken!) tot aan begroeid zijn met een lagere flora, die den kenner soms in de gelegenheid kan stellen nauw-keurig het aantal dagen, zelfs weken, aan te geven, dat de mest hier reeds moet ge-legen hebben. Het zou te veel ruimte vergen dit alles hier in extenso te gaan uiteenzetten. En bovendien: men moet, om zooiets goed te kunnen waardeeren, toch éérst de grondbeginselen degelijk „verwerkt” hebben, dat wil zeggen: ze in het veld elk oogenblik tot zijn beschikking hebben. Hetgeen nog heel iets méér is dan er alleen in theorie eens goed over te heb-ben nagedacht!

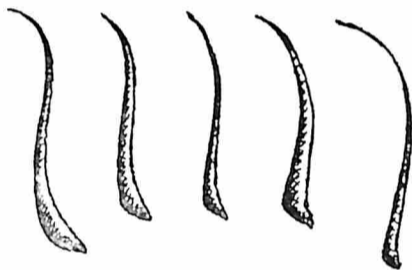

SPRINGSPOOR (HET FEINSTE NORMALE SPOOR) VAN EEN HAAS

men opnieuw het hazenspoor moge beschouwen, omdat daarin zoo maximaal sterk het naast elkaar plaatsen der achterpooten en het voor elkaar neerzetten der voor-pooten uitkomt). De figuren, die op deze diverse wijzen op den grond gevormd worden door de prenten der hoeven, zijn nu voor elken gangsoort ty-pisch, — met dien ver-stande dan toch weer, dat elke diersoort er zijn kleine speciale wij-zigingen in aanbrengt, die, hoewel in wezen soms uiterst gering en onbelangrijk, voor het oog van den leek toch zeer verwarrend kun-nen werken. Voor het hert zijn sporen van de drie gangsoorten getee-kend in bijgaande figuur rechts onderaan. De geïnteresseerde lezer kan daaruit zelf reeds diverse ty-pische bijzonderheden voor elk

VOETPRENT VAN EEN KROKODIL. BUITEN DE VOETPRENTEN IS ER OOK NOG HET SLEEPSPOOR VAN DEN STAART

NAGELSCHRAMMEN VAN EEN MALEISCHEN BEER (URSUS MALAIANUS) IN DE BLADSCHEDE VAN EEN KLAPPERBOOM, WAARUIT DE BEER HET HART (PALMIET) HEEFT WEGGEVRENTEN

Eenjarige Papavers voor den liefhebberstuin

DOOR G. KROMDIJK

„WIJ hebben in „Buiten” reeds eerder een en ander verteld over de Papavers, toen echter alleen de overblijvende Papaver orientale behandeld. Behalve deze zijn er nog andere soorten, onder welke de eenjarige Papavers wel de voor-naamste plaats inne-men. Deze eenjarige soorten staan meer bekend onder den naam van klaprozen. En wie kent nu niet onze in-

VOOR- EN ACHTERPRENT VAN DEN LOEWAK (PARADOXURUS HERMAPHRODITUS JAVANICUS)

heemsche klaprozen, we hebben ze immers te kust en te keur gezien in de golvende korenvelden, fel afstekend tegen het blauw der korenbloemen? We hebben ze in massa's gezien langs de spoordijken, ja we hebben ze zelfs in grooten getale zien groeien en bloeien op de opgehoogde terreinen onder den rook van Amsterdam. De roode klaproos mag zich dan ook in een groote populariteit verheugen, eensdeels door haar mooie opval-lende kleur, anderdeels door haar slanke, soepele stelen, waardoor er zulk een mooie, be-

vallige vaasbouquet mee te maken is. Een veldbouquet in den zomer is dan ook haast niet denkbaar zonder klaprozen. Slechts weinigen echter weten, dat er naast deze gewone roode klaprozen ook nog talrijke andere kleuren zijn. Deze moeten we zoeken onder de eenjarige Papavers. Wat een kleuren en wat een vormen! Rood, rose, wit, oranje, lila en paars in alle mogelijke tinten; werkelijk, het kleurengamma is wel heel groot. En even groot is de verscheidenheid in vormen. Er zijn er met enkele en met dubbele bloemen, zoo groot en zoo dubbel, dat ze op Pioenen gelijken. Weer andere zijn Tulp- of Anemooonvormig, soms eenkleurig, maar soms ook een ware mengeling van kleuren in één bloem. Wie eenmaal

vallige vaasbouquet mee te maken is. Een veldbouquet in den zomer is dan ook haast niet denkbaar zonder klaprozen. Slechts weinigen echter weten, dat er naast deze gewone roode klaprozen ook nog talrijke andere kleuren zijn. Deze moeten we zoeken onder de eenjarige Papavers. Wat een kleuren en wat een vormen! Rood, rose, wit, oranje, lila en paars in alle mogelijke tinten; werkelijk, het kleurengamma is wel heel groot. En even groot is de verscheidenheid in vormen. Er zijn er met enkele en met dubbele bloemen, zoo groot en zoo dubbel, dat ze op Pioenen gelijken. Weer andere zijn Tulp- of Anemooonvormig, soms eenkleurig, maar soms ook een ware mengeling van kleuren in één bloem. Wie eenmaal

STAPSPOOR, DRAAFSPOOR EN GALOPSPOOR VAN HET HERT

Bij het draafspoor grootere passen, die minder ver op zij van de voortbewegingsas liggen. Bij het galopspoor valt op, dat de voorpooten — het achterste prentenpaar van elke reeks — vóór elkaar geplaatst worden, de achter-pooten meer naast elkaar. Stap- en draafspoor zijn af-komstig van mannelijke herten; o.a. de stompe vorm en het gesloten zijn der hoeven bewijzen dit. Het galopspoor is iets sterker verkleind dan de beide andere

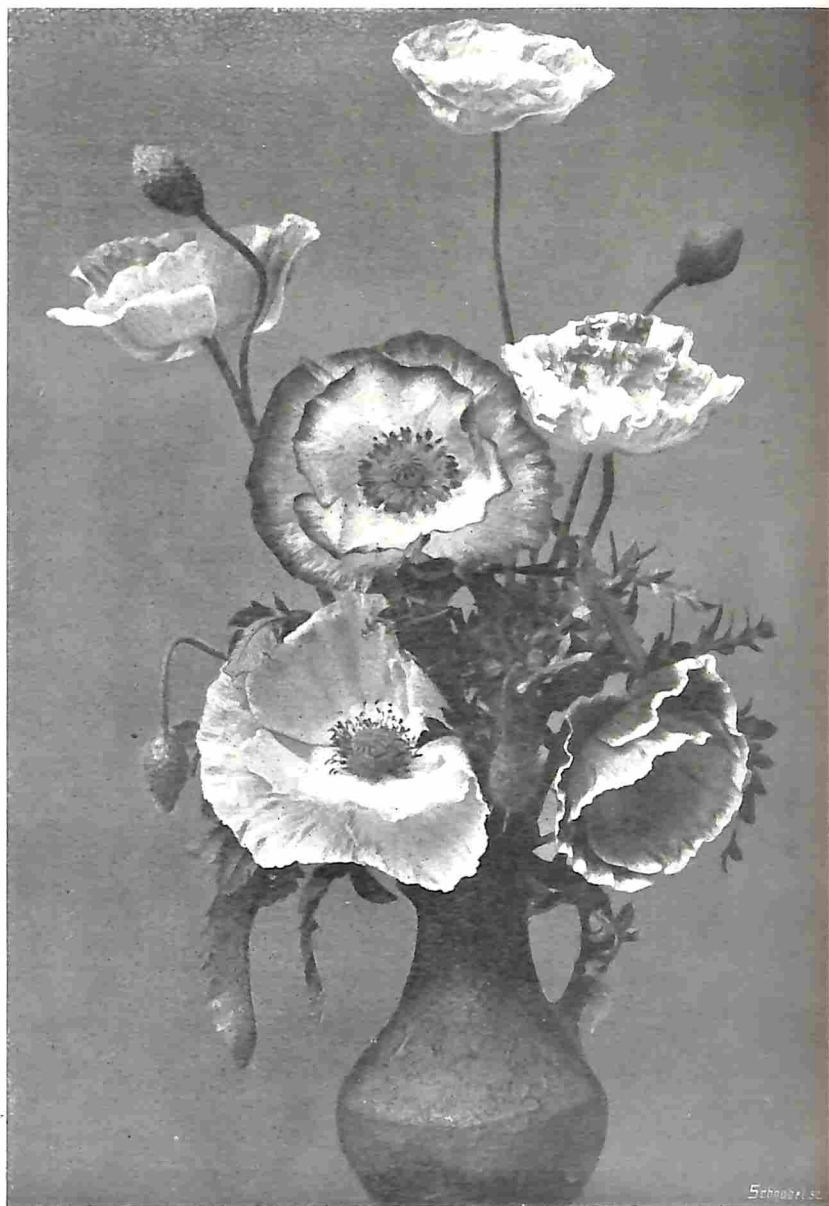

PAPAVER SOMNIFERUM LORELEY

Foto uit „Keur van Eenjarige Snijsbloemen”. Uitg. N.V. Turkenburg's Zaadhandel, Bodegraven

zulk een fijn kleurspel heeft gezien, zal zeker niet rusten voordat hij ze ook in eigen tuin heeft. ☼ Niets is gemakkelijker dan dat, want er is haast geen cultuur die zoo goedkoop is als die der Papavers. Voor een paar dubbeltjes heeft men reeds een paar pakjes zaad, waar men al een heel stukje mee bezaaien kan. De cultuur is des te meer aanbevelingswaardig, omdat men in den vollen grond moet zaaien. Vele eenjarige zaadbloemen zijn wel heel mooi, maar moeten dikwijls onder glas of binnenshuis gezaaid worden, waar lang niet iedereen gelegenheid voor heeft. Welnu, dit is met de Papavers heelemaal niet noodig, ja het mag zelfs niet eens, want ze laten zich met hun lange penwortels heel moeilijk verplanten. ☼ Papavers verlangen absoluut een volzonnige standplaats, in de schaduw komt er niets van terecht. Bovendien prefereren ze een goed vochtopgevend, voedzaam bodem. Op droge zandgronden zal het succes niet groot zijn, tenzij men voor de noodige stal mest zorgt. Spit men daarbij den grond behoorlijk diep om, en zorgt men steeds voor voldoende vocht, dan gaat het natuurlijk wel. De mooiste resultaten bereikt men op een kleiachtigen bodem. Zooals gezegd, moet het zaad direct ter plaatse in den vollen grond worden uitgestrooid, wat we het best in April kunnen doen. Daar de eigenlijke bloeitijd niet den geheelen zomer duurt, kan men dat nog wel eenigszins ondervangen, door reeds in Maart een gedeelte te zaaien, om dit in April en Mei nogmaals te herhalen. Gaan we zaaien, dan moet de grond behoorlijk vochtig zijn; is hij te droog, dan wachten we liever nog eenigen tijd. ☼ Daar het zaad heel goedkoop is, zit er heel wat in zoo'n pakje, wat tot gevolg heeft dat men onwillekeurig te dicht zaait. Papavers, en vooral de grootbloemige soorten, moeten flink de ruimte hebben, anders komt er niets van terecht. Staan ze te dicht opeen, dan is een flinke regenbui voldoende om het gewas tegen den grond te slaan. ☼ Na het zaaien harken we het zaad ondiep onder, en drukken daarna den grond zachtjes aan, bijv. met den achterkant van een platte schop. Is de tuin op hoogen grond gelegen en krijgt men weinig regen, dan verdient het aanbeveling, de aarde met vochtige zakken of lappen af te dekken. Natuurlijk is dat alleen in het laatst van April en verder in den zomer noodig, voordien droogt

de aarde nog niet zoo uit. Zoodra het zaad begint te ontkiemen, moeten we die bedekking echter direct verwijderen. Zijn de jonge plantjes eenmaal hanteerbaar en van het onkruid te onderscheiden, dan gaan we ze uitdunnen, d.w.z. al de overtollige plantjes trekken we er onherroepelijk uit. Als regel zal men er enkele weken later nog wat uit moeten dunnen, want er zijn altijd nog zaadjes bij, die later ontkiemen. Na het uitdunnen gieten we het bed behoorlijk aan, waardoor de overgeschoten plantjes ongestoord door kunnen groeien. De onderlinge afstand der soorten is natuurlijk al naar hun groei verschillend. De Papaver Paeoniflorum fl. pl. met prachtige, dubbele, op Pioenen gelijkende bloemen, bereikt een hoogte van ruim 90 cm, en moet zeker 40 tot 50 cm uit elkaar staan. Zoo ook de Papaver Somniferum, de z.g. veder-Papaver, die men zoowel enkel als dubbelbloemig kan krijgen. Zijn deze Papavers mooi door hun geweldige dubbele bloemen, en hun daverende kleuren, niet minder mooi vinden we de lager blijvende Papaver Rhoëas fl. pl., die men wel op een afstand van 25 tot 30 cm kan zetten. Het allermooist vinden we echter de enkelbloemige Engelsche Papaver Rhoëas Shirly the Queen, de z.g. Shirly Poppy, met haar dunne, soepele steeltjes en haar fijne, zachte tinten. Dat felle, opdringerige van de grootbloemige soorten mist men hierbij volkomen. Al die zachte tinten van wit over rose naar zalmrood en van abrikooskleurig naar oranje, doen het samen zoo prachtig in een eenvoudige vaas. Papavers zijn prachtige snijsbloemen, al vallen ze op water spoedig af. Men kan daar echter nog wel eenigszins aan tegemoet komen, door de bloemen 's morgens vroeg te snijden, en dan liefst in knoptoestand. Door de ondereinden der stelen even dicht te branden, houdt men ze ook langeren tijd goed. Dat is echter een heel werkje, en toch eigenlijk ook overbodig, want enkele vierkante meters met Papavers bezaaid, geven U zoo'n overvloed van bloemen, dat ge dagelijks armen vol kunst snijden. En hoe meer ge snijdt des te beter, want als ze zaad gaan vormen, dan is het metten met bloeien gedaan. Verwijdert daarom steeds direct de

EEN VAAS PAPAVERS

Foto Mr. Piet Smit

DE PAPIER-WATERMOLEN IN HET NEDERLANDSCH OPENLUCHT-MUSEUM TE ARNHEM

uitgebloeide bloemen. Heeft men liefhebberij in het zelf winnen van zaden, dan kan men dat bij de Papavers heel goed doen. Door twee of drie zaadbollen te laten zitten heeft men reeds ruim voldoende, want één zoo'n zaadbol bevat een ontzaglijk groot aantal zaden. Daar de Papavers hoofdzakelijk snijbloemen zijn, gebruiken we ze bij voorkeur niet voor perkbeplanting, daar zijn ze trouwens ook te gauw voor uitgebloeid. Het beste is ze op een apart bedje te zaaien, waar men er naar hartelust in snijden kan. Ook voor volzonnige plekjes in den border zijn ze heel geschikt, en als ge van een vlamvend plekje houdt, dan moet ge wat scharlakenroode Papavers zaaien, tegen een achtergrond van groene Coniferen.

De papier-watermolen in het Nederlandsche openlucht-museum te Arnhem

DOOR ELISABETH VAN ERVEN DORENS

DE kunst van het „papier” maken is 19 eeuwen oud en in China geboren. Van ouds waren hout, steen, ivoor, was, klei, de materialen, waarin, naar den aard van het land, teekens en symbolen werden gegrift. In Egypte groeide de papyrus-plant, waarvan de Egyptenaren reeds 800 v. Chr. partij wisten te trekken; zij spleten de stengels, namen het merg en legden dit in banden, horizontaal dicht boven elkaar, bevochtigden deze en droogden ze, na samenpersing, in de zon. De Chineezzen echter vonden de kunst uit om schrijfpapier te scheppen uit fijne plantvezels. Zij „viltten” deze en bereidden vederlichte bladen voor hun gepenseelde teekens. Omstreeks 100 jaar v. Chr. onderwees de Minister van Landbouw, Tsaï Loen, de bereiding van het schrijfpapier uit bast van den moerbezieboom. Elders gelden vlas en hennep als de oudste en meestgebruikte vezelstoffen voor het paperscheppen. Zes eeuwen bleef de kunst geheim binnen de Chinese muren, tot in 704, toen Arabieren Samarkand veroverden, zij van krijgsgevangenen de bereiding van papier leerden. Witter en glanzender nog dan het grauwe moerbezie-papier en de Egyptische papyrus waren deze Samarkander bladen, gemaakt uit linnen lompen, die, uitgerafeld, fijngehakt en tot een brei gestampt, dan afgeschept en tusschen vilten droog geperst, de eerste zijn geweest, die tot papier verwerkt werden. Langs de Noordkust van Afrika kwam de nieuwe industrie naar Europa, naar Spanje, waar in 1050 te Xativa het eerste Westersche papiermolenrad draaide. De Arabische geschiedschrijver Edrisi, die beschrijvingen van Spanje gaf, spreekt in zijn reisverhalen met lof over de Spaansche papier-industrie. In de dertiende eeuw naar Frankrijk gekomen, reist het papier in de veertiende naar Duitsch-

land en Zwitserland, in de 15de naar Zuid-Nederland en Engeland, naar Noord-Nederland in de 16de eeuw. Tot nu toe schreef men in Europa op perkament, geprepareerde dierlijke huid, reeds in de oudste tijden in Azië in gebruik, maar omstreeks 200 j.v. Chr. te Pergamum verbeterd en daarnaar Charta Pergamena genoemd. De nieuveling „papier” had het moeilijk om „er in te komen”; zelfs van hoogerhand werd ten strengste verboden dit materiaal te gebruiken „quoniam incipiebat vetustate consumi” (omdat het zoo vergankelijk was); maar langzamerhand begonnen zijn qualiteiten zijn bestaan te rechtvaardigen. Wat had de uitvinding van de boekdrukkunst beteekend voor de algemeene beschaving, indien alleen het perkament er nog geweest was, om er de losse letters op te drukken. Sedert de Unie van Utrecht, 1579, en na den val van Antwerpen als koopstad in 1585, wendde men de eerste pogingen aan om in ons land papier te fabricceeren, en twee burgers van Dordrecht waren de pioniers op Neerlands grondgebied. „Het recht van wind en water” en „het recht van maalterij” waren van ouds alom bekende „hoogheidsrechten van den landsheer”, die men pachten moest en waar men mee woekerde om er het meeste van te maken en vooral „den wind niet door de hekken te laten gaan”. Veel hing ook af van de zuiverheid en de kracht van het water; en zoo kwam het, dat de helder stroomende beken van het land van Gelre (en van Twente) verkoren werden om heel veel molens aan te drijven. In 1740 draaiden er op de Veluwe 165 papiermolenraden; daar werden per jaar 150.000 riem (1 riem, tegenwoordig 500 vel, was toenmaals 480 vel) van het fijnste schrijfpapier „handgeschept” uit 10 miljoen Nederlandsche ponden lompen, 50 tot 60 kg groote vellen werden per dag klaar opgestapeld en eens per week naar de markt gebracht in de naastbijzijnde stad, vanwaar weer lompen mee terug genomen werden. Toen honderd jaar geleden god Ratio de wereld is gaan herscheppen en zich slimme machines op de plaats van menschenhanden dacht, werd de papier-watermolen tot papier-machine herschapen. Dit konden velen niet bolwerken; zij staakten hun werk en zetten hun molenrad stil. Aan anderen waren de beken en de kracht van het stroomende water te dierbaar; zij maakten hun molen tot bleekerij; aldus deden velen op de Veluwe. De rijksten en grootsten trokken partij van „de nieuwe tijd” en gingen mee met alle technische uitvindingen van stoom tot electriciteit. Zij hielden de papierfabricatie in Nederland hoog! In het Nederlandsch Openluchtmuseum staat een Papier-watermolen, geheel ingericht naar het type van een oud-hollandschen molen uit de XVIIde eeuw — en daar woont Marten Orges in, — „de olsten papyeremaecker in Gelderlandt”, zooals zijn grafschrift van 1616 in het koor van de

WATERMERK IN EEN BLAD UIT DE REKENING 1382/1383 VAN DEN LANDRENTMEESTER VAN DEN HERTOG VAN GELRE (IN HET RIJKSARCHIEF TE ARNHEM)

tot electriciteit. Zij hielden de papierfabricatie in Nederland hoog! In het Nederlandsch Openluchtmuseum staat een Papier-watermolen, geheel ingericht naar het type van een oud-hollandschen molen uit de XVIIde eeuw — en daar woont Marten Orges in, — „de olsten papyeremaecker in Gelderlandt”, zooals zijn grafschrift van 1616 in het koor van de

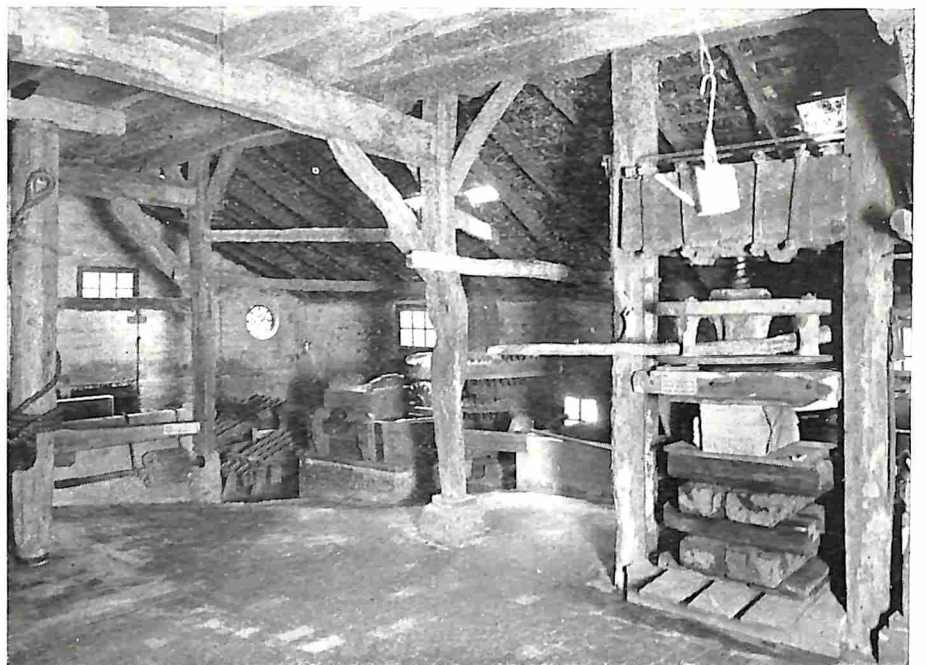
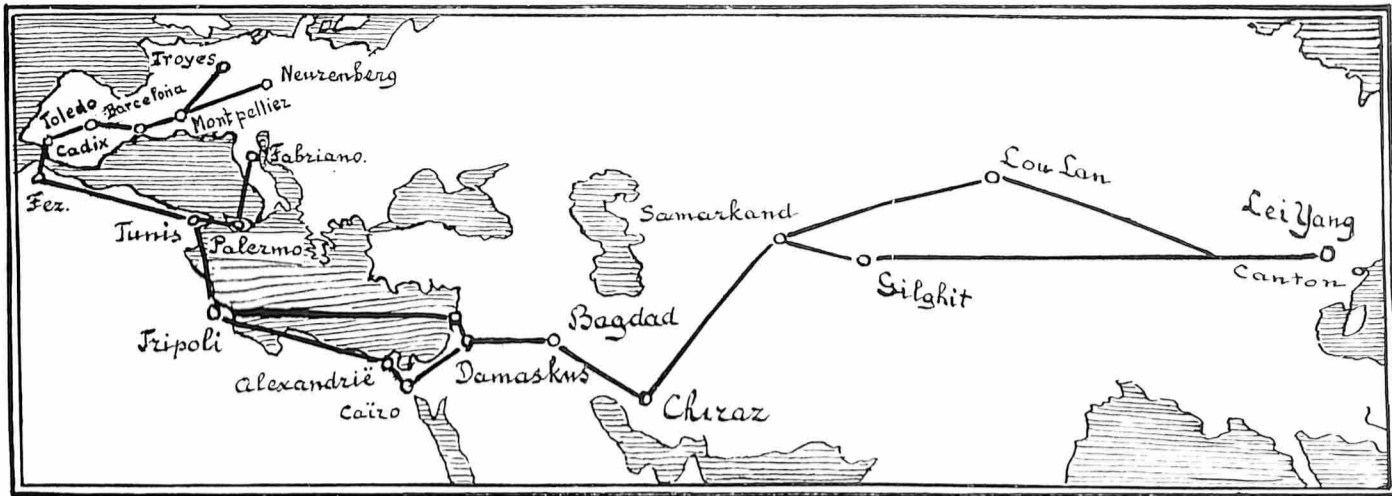

Foto van Agmaal, Baarn

HET INWENDIGE VAN DEN PAPIER-WATERMOLEN

DE WEG, DIE DE UITVOER EN DE FABRICAGE VAN PAPIER, VAN CHINA UIT NAAR HET WESTEN, TOT IN DE 12e EEUW GEVOLGD HEEFT. DE UITBREIDING DER FABRICAGE VAN TUNIS VIA PALERMO NAAR FABRIANO EN VAN MONTPELLIER NAAR NEURENBERG VOLGDE LATER

kerk te Beekbergen zegt. — Marten Orges' geest, want Marten Orges zelf is niet meer. Hij leefde in een tijd, toen de mensch nog bondgenoot was van den wind en het water — en zijn molen draagt, in alle trekken van zijn eenvoud, karaktervol wezen, den stempel van die oorspronkelijke arbeidsgemeenschap. ☼ Laten wij eens kijken hoe hij daar zit te werken in zijn donker molenhuis, onder de boomen bij de vijvers. Hij krijgt licht van de oliepitjes, die hier en daar zijn opgehangen aan de lage zolderbalken. Leven en vrolijkheid brengen de mannen, die zingen door het rikketik van de hamers in de hamerbakken heen. De hamerbakken zijn zware eikenhouten troggen, of uitgeholde boomstammen, met ijzeren plaat op den bodem, waarop de vijf eikenhouten hamers neervallen op de voddenvrij. Iedere hamer heeft onderaan vier ijzeren wiggen, die de lompen stukslaan op de ijzeren plaat, zoodat er pap van overblijft. Twee hamers vallen nooit gelijk neer, maar ze maken een roffelen ononderbroken wordt dit één lange roffel, van den dag in den nacht — en mocht één hamer zijn beurt eens missen en de regelmaat storen in den nacht, dan werd de heele papiermakers-familie wakker. Vier of vijf hamerbakken werken gewoonlijk in een bedrijf. Marten Orges is heel gelukkig met één. Door een zwaren balk met uitstekende punten worden de hamers opgelicht, één voor één door de punten gegrepen. ☼ De balk draait log en gestadig rond, door de kracht van het rad aan den buitenmuur, het donker-geteerde hart van den molen, dat krakend en klokkend levend wordt onder den stortvloed van het plonsende water. ☼ Naast de hamerbak staat de Hollander, een Nederlandsche vinding, over de geheele wereld bekend. Marten Orges staat er met trots naar te kijken, hoe de halfstof, zooals die uit de hamerbak komt, daar nog eens haarfijn overgemalen wordt en klaar is, om met water gemengd, in de schepkuip of werkkuip te vloeien. Van die melkachtige vloeistof doet de schepper een laag op zijn schepvorm en „schept zijn vel er mee vol”. Die schepvormen zijn eikenhouten ramen met dwarshoutjes, waarover koperdraden zijn gespannen, dicht naast elkander; het water loopt hier tusschen door, maar de dikke vezelstof blijft liggen. Houdt U een handgeschept vel tegen het licht, dan ziet U den afdruk der koperdraadribben. Zoo worden ook de watermerken in deze zeven geweven. ☼ 't Is kunstig, dat de schepper zijn stof zoo evenwichtig te verdeelen weet, dat het papier volmaakt gelijk van doorzichtigheid wordt. Is hij tevreden, dan draait zijn buurman, de „koetser”, den vorm ondersteboven op den koetsstoel, een plank met een viltlaag, waar het vel op blijft liggen; hierop komt weer een vilt en een vel, en zoo voort, tot een „post”, hoog 126 vilten, klaar is. Twintig posten is het dagwerk van den koetser. ☼ Op de „Grato” te Utrecht heeft men in November 1934 schepper en koetser aan het werk kunnen zien, in de stand van de firma Corvey. ☼ Post voor post gaat nu onder de viltpers, en daar grijpt de legger naar zijn koehoorn om verzamelen te blazen, want hebben twee man, met een zwaren eikenhouten boom, de schroef van de pers al aangedraaid, en hebben er zes, met een langeren boom de schroef nog meer aangezet, dan wordt, door de kracht van het heele molenvolkje, de schroef met een paal van zeven Meter vastgedraaid,

met een ijzeren oog gehangen wordt om de haak, die boven aan den persboom zit. — en op borsthoogte zijn twee gaten, waar staken doorheen gestoken worden, zoodat hij daar vier armen krijgt, waar de mannen hun laatste krachten aan gaan geven. En pas als de pers op springen staat, is Marten Orges tevreden: hij weet dat hij op het taie elzenhout kan vertrouwen. ☼ Een vastgemetseld stapeltje komt nu van onder de pers te voorschijn en de legger heeft werk, om de vilten van de vellen te scheiden: hij doet het vlug met een ruk en legt de papieren op den stoel, een stevige tafel die verrold kan worden: 500 vellen is één stuk en 5 stukken is de dagtaak van den legger. Onder de pers worden de viltindrukken weer verwijderd en de stapels papieren zijn klaar voor den zolder, waar ze over touwen te drogen worden gehangen. ☼ Zijn ze droog, dan worden ze afgetrokken en opgestapeld, in de lijmbak gelijmd in een oplossing van dierlijke lijm en aluin, om beschreven te kunnen worden. Onder druk wordt het overtollige weer uitgeperst en de vellen gaan opnieuw naar den zolder. Daar hangen ze voor de laatste maal samen, want beneden worden ze uitgezocht en gescheiden: met zijn 480en samen verpakt gaan ze als riemen de wereld in. ☼ Marten Orges vraagt of U allen eens naar zijn bedrijf komt

Foto N.V. Ver. Fotobureaux

dat er werkelijk geen druppel natheid meer in kan zitten. Maar Marten Orges, de papiermaker, is nog niet tevreden en maakt de zaak voor het haspelen klaar. Daar staat de zware haspelpaal, met een ijzeren voet en een ijzeren kop, draaibaar in zijn fundaments-post en draaibaar met zijn kop in de balken; om zijn nek hangt een kabeltouw, dat

kijken. ☼ Hij woont op de mooiste plek van het bosch, bij de vijvers van den Waterberg.

UIT TESSINO

DIEN middag besluiten wij naar Bogno te gaan. Het is Dinsdag, marktdag in Lugano en de dienst van de postautoverbinding Tesserete

Bogno uitgebreider dan op andere dagen. ☼ Bij het station komende vinden wij den wagen, reeds flink bezet, tot vertrek gereed. Tusschen manden en korven door, weten we ons nog een mooi plaatsje te verzekeren, de motor zet zwaar aan en vóór we gelegenheid hebben onze medepassagiers met hun onverstaanbaar discours nader te beschouwen, stoppen we al reeds aan het postkantoor. Nadat de postzakken gewisseld zijn, gaat het met een paar scherpe bochten omhoog en naar het volgende dorpje: Oggiio. Het is een schitterende herfstdag, zonder nevel. Onder een wolkenlooze, diep-blauwe lucht zet de zon de lichtgeel tot donker-rood getinte kastanje-, noten- en beukeboomen in een gouden gloed, waartegen het groen van de bergweiden en enkele naaldboomen scherp afsteekt. ☼ Steeds nauwer wordt het dal en vaker klinkt het bekende postsignaal, zwaar weerkaatsend tegen de steile bergwanden. ☼ Na een kort oponthoud in Curtina en Maglio di Colla, waar het grootst aantal der marktbezoekers de bus verlaten, stoppen we ten laatste aan het postkantoor te Bogno, vlak voor de grenspalen met de Zwitsersche kleuren. Daar zijn we dan in het „beruchte“ smokkelaarsdorp. Veel beruchte zien we niet. Wel staat ons aan het loket van

het postkantoor een ambtenaar te woord in een voor ons Hollanders ongebruikelijke kleedij, nl. korte blauwe jekker, witte pantalon met hooge kaplaarzen, schuin op het hoofd een klein alpino-petje, doch als we dan op enkele, in hakkelig Italiaansch, gedane vragen een vloeiend Duitsch antwoord krijgen, waarbij ons bovendien gevraagd wordt „ob die Herrschaften aus Holland kommen“ dan zien we elkaar eens veelbeteekend aan: „Nee, dat is geen smokkelaar“! Het blijkt dat onze vriend wel vaker Hollanders aan zijn loket krijgt en uit enkele door ons gewisselde opmerkingen de Hollandsche klanken herkent. ☼ Geen smokkelaars, maar wel een andere

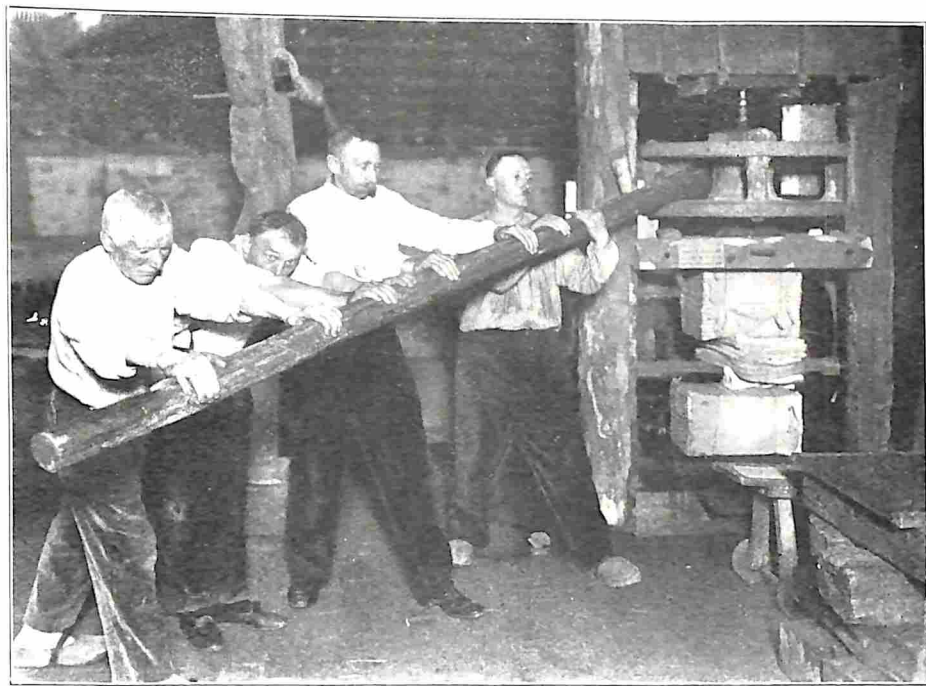

Foto N.V. Ver. Fotobureaux

HET PERSEN VAN HET PAPIER

verrassing. Voorbij het kerkje klimmen we langzaam omhoog en plotseling blijven we staan, geboeid luisterend naar een helder, tweestemmig gezang, dat afkomstig blijkt van een groep meisjes, die, in manden op den rug, mest transporteren. Niet ver van ons af blijkt het punt van bestemming te zijn, tenminste de stoet staat stil en achtereenvolgens worden de manden gekeerd, hetgeen vergezeld gaat van een sierlijke révérence. We roepen „addio“, hetgeen ze lachend beantwoorden. Dan scharen ze zich in twee rijen, vis-à-vis, en zingen nog een paar van haar mooie Tessiner liedjes. Het is werkelijk even ontroerend, de onbezorgde blijheid, waarmee haar frissche, jonge stemmen tegen de bergen opklinken. ☼ We danken met een „Grazie, addio“, wuiven nog even en keeren dan terug naar de gereedstaande postauto, die ons in vlugger tempo naar Tesserete terugvoert. S. G. S.

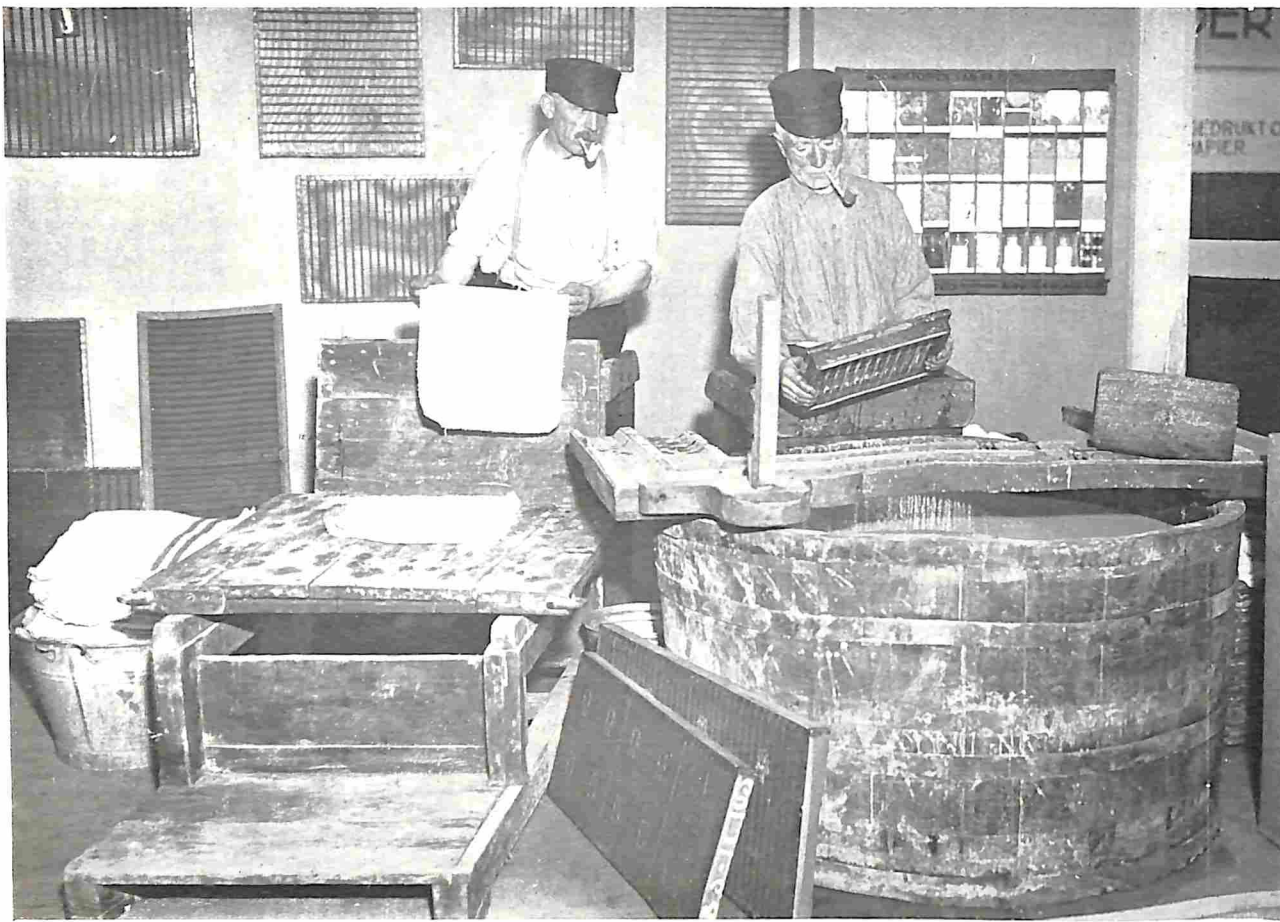
Gadja de Solitair

(Slot van bladz. 109)

ZE waren vervelend, want door het struikgewas onder het hooge bosch kaptten ze lange rechte pa-

den (rintissen), paden die te breed waren om overheen te stappen, om ze over te steken moest je soms heele einden omloopen tot bij een waterloopje of zoo iets, want als je er een poot op zette, drongen de schuin afgekapte kleine boom-

stronkjes als randjoes (voetangels) in je zachte voet-zolen. Als die twee voeters veel van zulke padengemaakt hadden, gingen ze het bosch omgooien, heele stukken, waar je heelemaal niet meer doorheen kon, dan ontstaken ze vuur en als alles weggebrand was, gingen ze den grond omwoelen en hun eindelooze rijen boompjes planten. Steeds meer bosch vernielden ze en er kwamen ook steeds grootere troepen menschezens. Naar

SCHEPPEL EN KOETSER OP DE STAND DER FIRMA CORVEY OP DE GRAFISCHE TENTOONSTELLING TE UTRECHT (NOV. 1934)

kleur en lichaamsgeur leerde Gadja drie soorten onderscheiden. Een soort maakte altijd lawaai en had, in tegenstelling met de beide andere soorten, een staart; gek genoeg zat die staart aan hun kop. De tweede soort was iets donkerder van kleur en veel stiller. Van de derde soort waren er maar weinig, die waren erg licht van kleur en oefenden een soort gezag uit over de kudde van de andere soorten. Instinctief voelde Gadja dat deze soort gevaarlijk was en ontweek ze, trouwens als ieder wild dier ontweek hij menschezens in het algemeen, tenminste in den beginne, later leerde hij hen zoo haten, dat hij ze probeerde te doden waar hij

ze maar tegen kwam. Want de menschwezens lieten Gadjah niet met rust, een paar maal waren ze hem met vuurstokken in het bosch gevolgd, weer had hij de schroeiende pijn van een kogel gevoeld, maar evenals den eersten keer had hij zich gewroken en een van zijn belagers gedood. Telkens weer wist Gadjah aan op zijn ivoor beluste jagers te ontkomen en er nog een paar van te doden. Toen hij tenslotte ook een Witmensch vertrapt had, ontstond de legende dat er een booze geest in hem huisde en dat slechts een gouden kogel hem doden kon. Men was bang voor hem en liet hem met rust. Zoo leefde Gadjah eenzaam en gevreesd in het gebied waar de nog overgeblevenen van zijn kudde rondzwierven. ☼ Op een ochtend, uit den verlaten Ficus-aanplant komend, wilde Gadjah den plantweg oversteken en kwam midden in een troep menschwezens terecht, die juist naar hun werk trokken. Gillend van angst vluchtten ze, maar één bleef verlamd van schrik staan en werd gegrepen. Gadjah smakte hem in den greppel langs den weg, woest wilde hij het reeds doode lichaam nog op de tanden nemen, maar de stoot was mis en drong een meter diep in den wegberm. In hun doodsangst waren de koelies naar hun Toean geloopt om hulp, maar toen de Toean ter plaatse kwam, was Gadjah alweer in het bosch verdwenen. Toean was een jager, die niet aan legenden geloofde en hij trok Gadjah achterna, maar Gadjah had, als alle dieren die een mensch gedood hebben, een vaag schuldbesef en trok zonder ophouden verder, zoodat de jager de achtervolging wel moest opgeven. ☼ Een paar maanden later kwam Gadjah weer in de buurt. Den eersten nacht fourageerde hij in de tuintjes van de Javanenkolonie, toen vergastte hij zich twee nachten aan de tusschen de jonge rubberboomen geplante mais (het was in de oorlogsjaren). Zijn prent verried hem. Hoewel Gadjah telkens op een ander punt den aanplant in kwam, benutte hij, om naar het bosch terug te keeren, steeds dezelfde doorwaadbare plaats in de rivier en hier wachtte Toean hem den derden nacht op. ☼ Het was diep in den zwoelen tropen-nacht, toen Gadjah aan de rivier kwam. Hij was op de grindbank langs den oever en wilde juist het water in stappen, toen uit de donkere Glaggarand een mauve steekvlam flikkerde en de knal van den Mauser als een zweepslag de stille striemde. Onmiddellijk maakte Gadjah keert om met zijn aanvaller af te rekenen, maar weer flitste dat bleeke vlammetje, nog eens en nog eens. Schichten vlamme, verlamme pijn schoten Gadjah door het lichaam, hij kon niet meer, zijn pooten weigerden dienst. Een gebrul van matelooze, machteloze woede rolde over het water, de echo's van het bosch namen het op, weerkaatsten het telkens en telkens weer, tot het als een grommende, langzaam wegstervende donder door het woud trok. Nu vlamde wit verblindend licht op. Met een laatste krachtsinspanning probeerde Gadjah dat licht en het menschwezen, dat hij erbij wist, te bereiken. Weer flikkerde die vreeselijke steekvlam, maar de knal van het schot hoorde Gadjah niet meer. Langzaam zakte hij in de knieën door en zachtkens,

als legde hij zich ter ruste, viel hij op zij. Gadjahs ballingschap was ten einde.

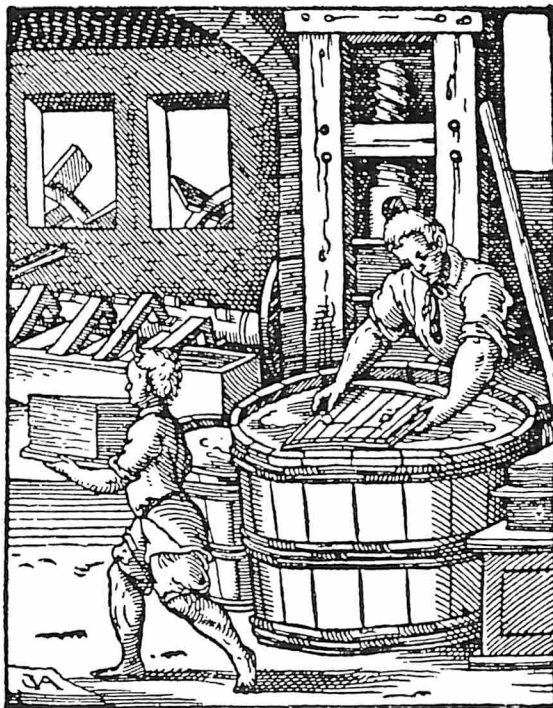
Een Orakel-bloempje

DOOR F. W. DRIJVER

Ieder plantjen heeft sijn seggen
Ieder bloemtje een sinnebeeld.

VADER CATS

TOEN Margaretha

DE PAPIERMAKER

(Naar een Houtsnede van Jost Amman uit 1568)

bij zijn keuze van een levensgezellin, baat zoeken bij het Madeliefje, dat in het Fransch Marguérite heet en van hetwelk men zegt dat zij de waarzegkunst verstaat. En immers,

wij weten hoe Goethe Margarete een „Sternblume“ laat plukken, waarvan zij dan de bloemblaadjes achtereenvolgens plukt en daarbij bij beurte fluistert „hij bemint mij“, „hij bemint mij niet“ om bij het laatste geplukte blaadje, dat haar gunstig is, met luider stem vreugdevol van haar geluk te getuigen. Immers, het orakel had gesproken. Zóó wilde voorheen en zóó wil misschien nog heden het volksgeloof, dat zich hechtte aan het sterrebloempje, hetwelk zijn naam ont-

NAZARETH AAN DEN VOET VAN DEN BERG TABOR

leent aan de zilverwitte blaadjes, die als de stralen van een ster van het hart van de bloem uitgaan. Die naam gaf aanleiding tot het ontstaan van een oude legende, welke op het volgende neerkomt. Toen Johannes, de geliefde discipel van Jezus, een kind was, zond God hem als speelnoot een engel, die zijn makkertje vertelde hoe de flikkerende sterren zijn hemelbloemen zijn. Als het kind dan zijn verlangen bekend maakt zulk een hemelbloem te bezitten en de engel aan dien wensch voldaan heeft door er een uit hooger sferen te halen, zaait de kleine Johannes den bol in zijn tuintje, waaruit na verloop van tijd een wonderschoon bloempje te voorschijn komt, uit welks hart zich zilverwitte stralen ontwikkelen. Het was de eerste sterrebloem — aldus zegt de legende — welke op aarde bloeide.